

Az 1990-es rendszerváltás körülményeiről, az új makói önkormányzat megalakulásáról, a többpárti demokratikus rendszer kialakulásáról szóló témaegység zárja az olvasókönyv történeti anyagát. A társadalomismeret tantárgyi órákon van leginkább lehetőség ennek a tárgyalására. Nagy hangsúlyt helyezünk városunk építészeti emlékeinek megismertetésére, az egyik egységnek az anyaga külön segíti a felkészülést a városnéző séta előtt. Makó város történelmi címereinek elemzése speciális feladat: a település jellegzetes történeti szakaszait elemezhetjük a szimbolikájuk értelmezésével.

Az utolsó témaegység Makó népességének alakulását mutatja 1785 és 2001 között. A táblázatból a lakosság számának csökkenő tendenciája olvasható le. Az okok elemzése igen összetett feladat, a helytörténetünket jól ismerők azonban sok összetevőt értenek, bár alapvetően a folyamatot megváltoztatni nem tudják.

A helytörténeti nevelésnél elvárhatjuk, hogy tanulóink egyetértsenek Petrik Albert gondolatával: „Amely kor az őseitől öröklött emlékeket lekicsinyli, kegyelettel nem őrzi és gondolzza, az a kor a csúf hálátlanság, vagy legalább is a vétkes könnyelműség bélyegét önmaga süti homlokára, mert jövő nemzedékek vissza nem szerezhető kincseit pazarolja el.”

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna

A székesfehérvári Ciszterci Gimnázium és a Szent István Király Múzeum

A magyar néprajzi muzeológia születéséről szólva Andrásfalvy Bertalan említette, hogy a XIX. század utolsó harmadában, a nagyobb városokban és a megyeszékhelyeken igen gyakran iskolai gyűjteményekből kinőve alakultak meg az első vidéki múzeumok¹. Székesfehérváron némileg más volt a helyzet: itt 1873-ban egyesületi gyűjteményként jött létre a mai Szent István Király Múzeum jogelődje, de fejlesztésében, gyarapításában a Ciszterci Gimnázium tanárai egészen a második világháborúig jelentős szerepet játszottak. Közülük is kiemelkedő *Marosi Arnold* (1873–1939) tevékenysége, aki 1909-től 1937-ig a gimnázium természetrajz-földrajz szakos tanára, 1910 és 1939 között a múzeum igazgatója volt.²

Marosi múzeumszervező, múzeumépítő tevékenységére az idős fehérváriak közül még néhányan jól emlékeznek. Közülük dr. Ács Antal Kajetán atyával, a Ciszterci Szent István Gimnázium 1992–2000 közötti spirituális vezetőjével készítettem 2001. február 6-án interjút. Ács Antal 1930–1938 között Marosi tanítványa volt. Az interjúban többek között arra emlékezett, hogy az 1920-as évek végén ciszterci diákok segítségével költöztették át a régi gimnázium (Oskola u. 7.) természetrajzi szertárában őrzött tárgyakat a múzeum Országzászló téri épületébe: „A természetrajzi szertár volt az első múzeumi lerakóhelye, amelyik a gimnázium második emeletének a végén volt. Az a rész az ostrom alatt leégett. Előtte már kimentették belőle, amit tudtak az új gimnáziumba, mert ez a régi gimnáziumnak a végén volt, a második emeleten, a folyosó végén, a rajzterem után. Polcokon voltak a kerámiák, és amikor szállították át, akkor én még nem voltam diák, tehát ez a harmincas évek előtt volt. Amikor már a Marosi tanár úr meg a Polgár Iván, szintén ciszterci tanár, megcsinálták az Országzászló téri múzeum első emeletén a kiállítást. Ez a húszas évek végén volt, akkor vitték át. Köztünk, diákok között szerepelt a szállításnak a története. Az egyik folsós diák segített szállítani a relikviákat, és akkor lefejlette és összetörte. Akkor a Marosi a maga közvetlen természetességével megtiltotta: – Krazsóf, te marha, összetörted múzeumunk legszebb értékét, legszebb díszét, a nem tudom milyen köcsögöt! Krazsóf Kajetán később tanár lett, civil tanár, Pécsen tanított, és ott magyarosított, ha jól tudom Krassóira.

¹ *Andrásfalvy Bertalan*: Néprajzi alapismeretek. Bp. 1982. 18. old.

² *Námesy Medárd*: Marosi Arnold. A Ciszterci rend székesfehérvári Szent István Gimnáziumának Évkönyve 1938–39. Közlő: *Gálos Bernát*. Székesfehérvár 1939. 11–14. old.; *Dammuth Árpád*: Marosi Arnold. Székesfehérvári Szemle 1–2. 1–22. old.; *Fitz Jenő*: A Szent István Király Múzeum 125 éve. 125 év – 125 tárgy. Válogatás a Fejér Megyei Múzeumok gyűjteményéből. Szerk.: *Cserményi Vajk, Lakat Erika*. Székesfehérvár 1998. 7–11. old.; *B. Horváth Csilla*: Marosi Arnold. Magyar múzeumi arcképcsarnok. Szerk.: *Bodó Sándor, Viga Gyula*. Bp. 2002. 589. old.

Ács Antal Kajetán korábban egy 6x6 cm-es fényképet is mutatott nekem a természetrajzi szertárról. A felvétel az 1930-as években készült az Oskola utca felől, amikor még nem állt a mai Csók István Képtár épülettömbje, ahonnan a régi gimnáziumnak a templomhoz két emelettel csatlakozó részét nagy látószögű objektív nélkül le tudta fényképezni Pallos Bernardin ciszterci tanár. Amikor korábban mutatta nekem Kajetán atya a fényképet, sajnos nem kértem el reprodukciót. Akkor egy imakönyvébe tette el, de az interjú készítésekor nem találta. Hagyatékában feltétlenül elő kell keresni ezt a fontos iskolatörténeti és műzeumtörténeti dokumentumot.

Marosi ásátásai a régészet felé irányították tanítványai figyelmét. Erről tanúskodik Riskó Iván 1984. február 23-án kelt feljegyzése. Riskó Iván számítástechnikai szervező nyugdíjas-ként a budapesti Néprajzi Múzeumban volt teremőr. Itt találkozott egykori fehérvári diáktársával, Kresz Mária néprajzkutatóval, akinek biztatására feljegyzést készített a kápolnásnyéki középkori kápolna ásátásáról: „Riskó Iván nyugdíjas, jelenleg Budapest XII., Greguss u. 12. H. 29. sz. lakos. mint gyermek és serdülő ifjú szülemmel Kápolnásnyéken laktam 1928. – 1939. X. 6. időszakban. 1928. IX. 1.–1936. VI. 29. időszakban Székesfehérváron a volt cisztercita rendi Szent István Gimnázium növendéke voltam, s ott is érettségiztem. Tanárom volt néhai Marosi Arnold főtisztelendő tanár úr, a jelenlegi I. István Király Múzeum volt igazgatója. Néhai édesapám, Riskó Iván volt Kápolnásnyék községi főjegyzője. A községben élt még néhai főtisztelendő Peék Gyula nyug. tanár úr. Velence község plébánosa volt néhai főtisztelendő Deym Béla rom. kath. plébános úr. Az itt felsorolt személyek a kútforrásaim a következőkhöz. Kápolnásnyék község beépített belterületének határában, Velence község irányába, ahol a régi műút (volt római hadi út) és a Velencei-tóra vezető út elágazik, van egy kis dombocskák. Édesapám mutatta meg nekem a helyet, és mesélte el, hogy a szájhagyomány szerint a dombocskák alatt egy Szt. István idejéből való kápolna romja van, melyben Szt. Gellért püspök több ízben misézett, többek között utolsó utazása alkalmával is. A legendát a két megnevezett paptól is hallottam, sőt más nyelviaktól is, de rájuk ma már név szerint nem emlékszem. A kérdés azonban engem nem hagyott nyugodni – mivel a történelem kedvelt tárgyam volt – a témáról ismételtelen beszélgettem a két főtisztelendővel, akik engem igen kedveltek. A Szt. István–Szt. Imre jubileumi év csak jobban ösztökélt, hogy miért csak beszélnek, és miért nem ásnak? A kamaszkor aztán tette serkentett. A faluban, nyári szünidőben toboroztam pajtásokat, és Peék Gyula bácsival folytatott megbeszélések után – jelenlétében – ásátásba kezdtünk, a területen átlás irányban. Néhány töredék napvilágot is látott, amit én atyámnak nagy dadallal meg is mutattam. Emlékezetem szerint azon időben Gorsiumnál is folytak múzeumi ásátások, melyekből időnként néhány darabot Marosi tanár úr az óráján meg is mutatott. Édesapám és Peék Gyula bácsi biztatására én is bemutattam a „leleteimet”. Lredménye az lett, hogy érdemeim egyidejű elismerése mellett újszerű múzeológusi tevékenységemet sürgősen leállították velem. Nekem meghagyták a „tárgyalások”, üzenetközvetítések örömet, melynek folyományaként Marosi Arnold tanár úr vezetésével szakmúzeológus érkezett Kápolnásnyékre. Emlékezetem szerint szept. végén, v. okt. hó első felében. Próbaásatást végeztek kb. az én volt megkezdett nyomvonalamon, és valóban kerültek elő Szt. István korából származott tárgyi leletek! Ezt már ott helyben valószínűsítették, majd egy idő múltán vittem a Tanár úr üzenetét, a feltárás a részletes vizsgálattal beigazolódtott, és élve Atyám meghívásával, következő év tavaszán ismét Kápolnásnyékre kiszállnak, komolyabb ásátás, feltárás érdekében. Sajnos ez már nem következett be, mert Marosi tanár úr időközben elhunyt.”

A köztisztelőnek örvendő Marosi Arnold, 1931-től magyar királyi kormányfőtanácsos, a közigazgatás helyi szintjeit, a várost és a megyét is a múzeumi kutatások szolgálatába tudta állítani. Ez derül ki egy ügyiratból, amit a Szent István Király Múzeum Adattára őriz:

Fejérvármegye alispánjától.
Szám: 6795/1932.

Tárgy: Pásztorfaragások felkutatása
a Fejérmegyei és Nemzeti Múzeum
számára.

Fejérmegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület

Helyben

F. év február hó 19-én kelt kérelmére köztöm a megye területén található azon községeket, melyekben faragással foglalkozó emberek vannak:

Sárbogárdi járás: Régi népies faragások készítésével foglalkozik Nagylók pusztán Paulovics Mihály juhász, továbbá Novák István csirás, Sárosd-jakabszállási és Jakab József juhász Hercegfalva-kiskokasd pusztai lakos.

A móri járás területén szép faragványokat, tálcákat, botokat készít Csákvár községben, a Gerendai völgyben Dóri István.

Nagyobb juhászság van még Csákvár községben, a Badacsony majorban.

Székesfehérvári járás területén:

Pákozd község területén faragással foglalkozó juhászok vannak. Falubattyán községben Brajnovics István foglalkozik botok és ostornyelek faragásával, Polgárdi községben Gelencsér József és Sziki György foglalkozik fafaragással. Tác községben fafaragással foglalkozik Volein János és Dékány Vince. Kisláng és Zámoly községekben népies faragással készült bútorok vannak. Velence községben is találhatók fafaragással foglalkozó egyének.

Székesfehérvár, 1932. április 14.

Alispán
megbízásából: Bratán István
aljegyző

Marosi eljárását Madarassy László, a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának igazgató őrje is helyeselte a múzeumegyesület folyóiratában, a *Székesfehérvári Szemle*ben megjelent cikkében: „A múzeum igazgatója, idő- és költségkímélés szempontjából az előzetes tájékoztatóra, nagyon helyesen, a vármegye közigazgatását kérte föl. A jegyzőségek a járási szolgálóságok útján jelentették, ha a községükben faragó pásztorra akadtak. Néhány hónap alatt együtt volt a névsor; nem sok, de arra elég, hogy egy háromnapos gyűjtőút tervét reá lehetett építeni.”³

A kutatás onnan indult, hogy Marosi felkérésére a téma ismert szakembere, Madarassy László 1931 decemberében előadást tartott a múzeumegyesületben a magyar pásztorművészetről, ahol a pásztorfaragás területén Fejér megyét terra incognitának jelölte meg. Tette ezt azon okból, mivel akkor még sem a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára, sem a székesfehérvári múzeum a megye területéről egyetlen pásztorfaragást sem őrzött. Ugyanakkor jól tudta, hogy a pásztorfaragásnak igazi melegágya az uradalom, a pásztorművészet az uradalmas megyékben virágzik legjobban. Fejér megye jellegzetesen uradalmas vidék, ezért feltette, hogy a faragó pásztorokat az itteni falvakban, pusztákban is megtalálják. Így került sor 1932 júniusában a háromnapos pásztorművészeti kutatóútra az alispáni hivataltól kapott útmutató szerint. Polgárdiban a főjegyző érkezésükre, a községházára hívott három faragó pásztor faragványaikkal együtt. Másnap Hercegfalván szálltak ki a vonatból, és az előszállási ciszterci uradalom kocsián Kiskokasd-juhásztanyát, Hercegfalvát és a nagylóki majort látogatták meg. „Kiskokasdon két fiatal faragó juhászra akadtunk, akiknél azonban egy juhász-kampón, egy kampófejen, meg egy tükrőfán – tükrös – kívül egyéb kész holmit nem találtunk. Ez a három darab azonban a járából való pásztor-munka volt. Hercegfalván néhai Gremserper József, messze földön híres számadójuhász néhány munkáját, képrámákat, borotválkozó tükröt találtunk meg a család birtokában... Nagylókon a nem kevésbé híres faragó juhász Paudics Mihály mutogatta meg juhász-kampóit, kampófejeit, képrámáit.” (Paudics nevét az alispáni iratban hibásan írták.) A harmadik napon Tácon gyűjtöttek, ahol Vollein János kanásznál egész kis kiállításra való faragást találtak: botokat, fókosnyeleket, ostornyeleket, cigarettadobozokat, tintatartókat, képrámákat. A gyűjtőút eredményét így összegezte Madarassy: „A háromnapos kirándulás alatt szerzett tárgyak, ha nem is versenyezhetnek minden tekintetben a Balaton környékének ma már világhíres pásztorművészeti anyagával, a néprajzi tudomány szempontjából értéket jelentenek, mert kibővítik azt a néprajzi területet, amelyet a tudomány „dunántúli pásztorfaragás” néven tart nyitva.”⁴ A gyűjtésnek a székesfehérvári múzeumba került anyaga jól kiegészíti a korábban már itt őrzött, részben somogyi juhászok által készített, spanyolozott pásztorfaragásokat, 1967-ben együtt szerepelhettek a *Dunántúli pásztorművészet* című kiállításunkon.⁵

A székesfehérvári gimnázium padjaiból több mint három évszázad alatt számos író, költő, nyelvész, történész és néprajzkutató került ki. Természetesen ez csak úgy történhetett, hogy a tanári katedrán is gyakran ültek magyar nemzeti szellemben oktató, nevelő férfiak. Közülük

³ Madarassy László: A pásztorfaragás Fejér megyében. *Székesfehérvári Szemle* II. 7–9. 1932. 48. old.

⁴ Madarassy 1932. 49. old.

⁵ Pesovár Ferenc: Dunántúli pásztorművészet. Székesfehérvár 1967.; Gelencsér József: Juhász Ignác, mezőföldi faragópásztor. *Honismeret* 1984. 2. 41–43. old.; Lukács László: Spanyolozott pásztorfaragások. 125 év–125 tárgy. Válogatás a Fejér Megyei Múzeumok gyűjteményéből. Szerk.: Cséményi Vajk, Lakat Erika. Székesfehérvár 1988. 124–125. old.

az első Virág Benedek pálos rendi tanár, aki tizennégy évig, 1780–1794 között tanított itt. Virág Benedek Pesten, 1804-ben kelt levelében a népszokások gyűjtésére biztatta Kazinczy Ferencet: „Eszembe jutott: összeírni a Magyar szokásokat, a már eltöröltöket, a még élőket, minden helységben p.o. ilyen volt: Miklós tántza, Szent Iván tüze, Gergely napján a gyerekeknek házról házra járárok, és éneklések: „Szent Gergely Doctornak híres tanítónak az ő napján mennünk iskolába.” etc. A mátkától. Pünkösdi Királyné, etc. etc. Vajha találtnál valakit, ki ezekben gyönyörködne! minden faluban vagon, úgy vélem, trástudó; könnyen, 's hamar össze lehetne sok szokásokat szedni, és nyatlóként kiadogatni. Ez által is sokan felébrednének a hazai dolgokra. Az idegen szokásokat tanuljuk; a' haza békéket el felejtjük, illetlen dolog. Eféle gyűjtemény sokra hasznos volna. Tegyük próbát. 'S te az Éremlyénieket tanuld ki, így Debreczenben biztass fel valakit az írásra.”⁶

A magyar nyelven előadott dramatikus népszokásokat már a jezsuita gimnáziumban felkarolták. 1767-ben az iskola diákjai Székesfehérváron, majd 1768-ban, Győrben mutattak be magyar nyelvű betlehemes játékokat, amelynek szövege a sárospataki református kollégium könyvtárában fennmaradt. Herschman István (1742–1789) ciszterci áldozópap írta le, aki a játékban a logicusok osztályának növendékeként Heródest alakította. Az 1767-ből ránk maradt székesfehérvári betlehemes játék az egyik legrégebbi ismert magyar nyelvű karácsonyi játékunk.⁷

A Ciszterci Gimnázium tanárai közül elsőként Szvorényi József (1816–1892) írta be nevét a magyar folklórkutatás történetébe, aki a magyar reformkor utolsó évtizedében, 1839-től 1849-ig tanított Székesfehérváron. Életművének áttekintésekor Ujváry Zoltán ezt írhatta róla: „A reformkornak az a szellemisége hatotta át, amely a hazafiság erősítését, a nép, a nemzet felemelkedését, a magyar nyelv köznyelvi és irodalmi rangra való emelését tűzte célul.”⁸ Szvorényi munkássága a közmondásokhoz, szólásokhoz és a példabeszédekhez kapcsolódott. Már fehérvári tanár korában, 1847-ben tagjává választotta a Magyar Tudományos Akadémia. Székfoglaló előadását *A közmondások és példabeszédek szelleme és egyes elemeiről* címmel írta. Proverbiум kutatásának értékeléséhez ugyancsak Ujváry Zoltánt idézhetem: „Szvorényi elsőként vizsgálta a proverbiумok tartalmát, a jelentés tehetőség szerinti forrását, értelmét, összefüggéseit a tárgyi kultúrával és a folklórral. Néprajzi szempontból az ide tartozó részek a legfontosabbak. A proverbiумok példatárából kiemeli mindazokat a közmondásokat, szólásokat, példabeszédeket, amelyek a magyar ember karakterével, hiedelmeivel, szokásaival és általában a néphagyomány megnymnyi területével összekapcsolódnak.”⁹

Iskolánkából jeles tanárok és tanítványok alkottak a finnugor összehasonlító nyelvészet és folklorisztika területén. A finnugor nyelvrokonság tudományos alapjait Reguly Antal (1819–1858) rakta le. Reguly, akinek édesapja a zirci ciszterci apátság jogásza volt, 1828–1833 között tanult a fehérvári gimnáziumban, ahol egyik tanára olthatatlan érdeklődést lobbantott föl benne a magyar őstörténet iránt. Az Urálban, Szibériában kutatta a vogulok, osztjákok, mordvinok, csuvasok és a cseremiszek nyelvét és kultúráját, ezért Észak Kőrösi Csomajaként emlegetik.¹⁰ Nyelvrokonainkkal való oroszországi találkozásáról olvashatunk Képes Géza *Emléksorok Regulyról* című versében:

*Fegyvere: a szelíd szó,
mely messziről jött, mesze idegenből,
de furcsanód oly ismerősen csendül.
S mint a mese költőtört gyűrűjét
a két testvér összeilleszti újra
s a két fél mindörökre összeforr:
így állt elő az elveszett egész.*

⁶ Váczy János (közveteszi): Kazinczy Ferenc levelezése III. Bp. 1892.

⁷ Gelencsér József – Lukács László: Szép napunk támadt. Népszokások Fejér megyében. Székesfehérvár 1991. 14–22. old.

⁸ Ujváry Zoltán: Kis folklórtörténet. IV. Debrecen 2001. 78. old.

⁹ Ujváry 2001. 83–84. old.

¹⁰ Fürtös József: Reguly emlékezete. Budapesti Szemle XVIII. 1863. 39–75.; Schleich Lajos: Adalékok Reguly Antal Ázsiai utazásához. Magyar Nyelv 1938. 101–104. old.; Zsirai Miklós: Reguly emlékezete. Magyar Nyelv 1939. 1–8. old.; Hegedűs Lajos: Egy dunántúli tudós útja 100 évvel ezelőtt az oroszországi rokonnépek között. Pécs 1945. Kodolányi János: Reguly Antal. Ethnographia 1959. 359–367. old.; Borbély Andor: Reguly Antal. Magyar utazók, földrajzi felfedezők. Szerk.: Flaynsné Bede Piroška, Somogyi Sándor. Bp. 1973. 199–203. old.

Reguly nem csupán osztják, mordvin és csuvas népköltészeti anyagot, hanem néprajzi tárgyakat is gyűjtött. A Magyar Tudományos Akadémia 1847 novemberi ülésén mutatták be a 92 tárgyból álló „ethnographiai gyűjtemény”-t. Ezt tekintjük az első magyarországi néprajzi kiállításnak, amelynek tárgyait tudományos megalapozottsággal gyűjtötték. Reguly gyűjteménye a kiállítást követően az Akadémiáról a Magyar Nemzeti Múzeumba került, ahol az 1872-ben megalakult Néprajzi Tár, a mai Néprajzi Múzeum alapját vetette meg.¹¹

Reguly hazatérése után a néprokonság kérdését eldöntő összehasonlító vizsgálatra készült, ezért helyszíni kutatásokat tervezett a magyarság különböző táji csoportjai körében. A Felvidéken már 1838-ban kutatott Willax Ferdinánd zirci apát támogatásával. 1857-ben ismét a Felvidéken, a Palócföldön kutatott. Útinaplóját a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára őrzi, a közelmúltban Selmeczi Kovács Attila adta közre. A Dunántúlra, az Alföldre és a Felvidékre vonatkozó „népismei jegyzeteiben” Székesfehérvárról is olvashatunk: „Fehérvár (felsővárosban) nyakas és vad nép, mint Ketskeméten.”¹² Reguly Antal domborművét 1996-ban avattuk fel a régi gimnázium épületén.¹³

A magyar nyelvtudomány finnugor iskolájának alapítója, *Budenz József* (1836–1892) gimnáziumunkban a német és a görög nyelv helyettes civil tanára volt 1858–1860 között. 1872-től haláláig az urál-altáji nyelvészet professzora a Budapesti Egyetemen. Összehasonlító nyelvészeti munkásságával végérvényesen bebizonyította a magyar és a finnugor nyelvek rokonságát. Fehérvári házat, amelyben ma Ybl Ervin képzőművészeti gyűjteménye látható, emléktáblával jelölték meg (Arany János u. 12.).

Veszprémi, pápai középiskolai tanulmányok után a gimnázium utolsó két osztályát iskolánkban végezte a várpalotai születésű *Bán Aladár* (1871–1960). Tanára, Horváth Cyrill itt adta kezébe Budenz finn nyelvét, amely meghatározta további pályáját. A finnugor népek kulturális és tudományos kapcsolatainak elmélyítésén fáradozott. *Kanteletar. A finn népköltés gyöngyei* címmel 1902-ben jelentette meg műfordítás kötetét, az első magyar nyelvű finn népköltési gyűjteményt hazánkban. 1911-ben gazdag néprajzi gyűjteménnyel tért haza észtszázági kutatóútjáról, amely a Néprajzi Múzeum észti anyagának alapját képezi. 1914–19 között a Magyar Néprajzi Társaság főtitkari tisztét töltötte be. Élete fő műve a *Kalevipoeg*, az észak nemzeti eposzának magyar fordítása.¹⁴

A Ciszterci Gimnáziumban tanult a sárszentmihályi születésű gróf *Zichy Jenő* (1837–1906), három kaukázusi, ázsiai expedíció szervezője. Expedíciói során Zichy fő feladatának tekintette, hogy a felkért szakemberek kifürkésszék és összegyűjtsék mindazokat a nyelvi, történeti, régészeti, embertani és néprajzi nyomokat, amelyek összefüggésükben a magyarság oroszföldi vándorlásának útját jelzik. Két expedíciójának is tagja volt Jankó János, a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának vezetője. A gyűjtött anyagot feldolgozták, az eredményeket hatkötetes magyar és német nyelvű műben jelentették meg. Jankó Jánosnak a Zichy-expedíció során Finnországban gyűjtött anyagát a közelmúltban adta ki a Néprajzi Múzeum. Jankó az expedíció során tárgygyűjtéseivel és fényképfelvételeivel a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárát is gyarapította. Zichy Jenő a Fejér megyei és Székesfehérvár városi Történelmi és Régészeti Egylet alapító tagjaként, már az 1895–1899 között lezajlott expedíciókat megelőzően is érdeklődött történeti kérdések iránt. Expedícióinak gazdag anyagából múzeumot létesített, amely 1901-ben nyílt meg. Végrendeletében az egész gyűjteményt a fővárosra hagyta.¹⁵

¹¹ *Reguly Antal: Magyarországi jegyzetek.* Szerk. és közread.: *Selmeczi Kovács Attila.* Bp. 1994. 12–14. old.

¹² *Reguly 1994. 54.; Reguly Palóc jegyzetei 1857.* Sajtó alá rend., jegyz. és mutatókkal ellátta: *Selmeczi Kovács Attila.* Eger 1975.; *Selmeczi Kovács Attila: Reguly Antal hazai néprajzi kutatásai.* Ethnographia 1974. 611–618. old.

¹³ *Lukács László: Reguly Antalra emlékezünk és emlékeztetünk.* Ethnographia 1988. 693–695. old.

¹⁴ *Korompay Bertalan: Bán Aladár.* Ethnographia 1961. 284–287. old.; *Könczöl Imre: Bán Aladár emlékezete. Várpalotai Füzetek 1.* Várpalota 1971.; *Diószegi Vilmos: Bán Aladár, a finnugor hitvilág kutatója.* Ethnographia 1972. 361–369. old.; *Kodolányi János – Voigt Vilmos (szerk.): Bán Aladár emlékezete.* Várpalota 1974.

¹⁵ *Balázs Dénes: Zichy Jenő. Magyar utazók lexikona.* Szerk.: *Balázs Dénes.* Bp. 1993. 425–430. old.; *Csinády Gerő: Zichy Jenő oroszországi és kínai expedícióinak története új megvilágításban. Földrajzi Közlemények 1963. 37–49. old.; Kodolányi János: Gróf Zichy Jenő harmadik ázsiai expedíciója és Jankó János. Néprajzi Értesítő 1997. 47–56. old.; Jankó János: Finnországi jegyzetek. Szerk. és közléstész: *Kodolányi János.* Bp. 1993.*

Cecén látta meg a napvilágot, és iskolánk diákja volt *Strausz Adolf* (1853–1944), a Balkán-félsziget néprajzának sokoldalú ismerője. Haditudósítóiaként 1878-ban részt vett a boszniai bevonulásban. Bulgáriában, Dalmáciában, Montenegróban, Albániában, Görögországban, Macedóniában és Szerbiában földrajzi, gazdasági és néprajzi kutatásokat végzett. Számos könyvet írt a balkáni országok gazdaságáról, néprajzáról. Elsősorban a balkáni népköltészet, néphit és népszokások érdekelték. Részt vett a Magyarországi Néprajzi Társaság megalapításában, 1920-ban a Társaság tiszteleti tagjává választották. *Bolgár néphit* című könyvét a Társaság jelentette meg 1897-ben. Kétkötetes bolgár népköltési gyűjteményét 1892-ben adták ki. A 91 éves tudóst 1944-ben a nyilasok bestiális kegyetlenséggel megölték.¹⁶

Mórról került a Ciszterci Gimnáziumba *Wekerle Sándor* (1848–1921), a későbbi pénzügyminiszter, miniszterelnök. Wekerle első szépirodalmi kísérletei a főgimnázium önképzőkörében pallérozták. 1866-ban a székesfehérvári Vörösmarty-szobor leleplezésekor ő mondta el diáktársa, Endrédi-Kupritz Sándor versét a költő emlékére.¹⁷ Wekerlénak az önképzőkörben elfogadott *Pipámhoz* című verse a *Budapesti Hírlapban*, *Ha bort iszom...* című, Anakreon görög eredetijéből fordított dala a *Szemelvények a székes-fehérvári főtanodai önképzőkör irodalmi kísérleteiből* (1867) című kiadványban jelent meg. A trónörökös műben Wekerle Sándor írt Fejér megyéről. Megtudjuk belőle, hogy az alsóúti főhercegi kastélyban néprajzi gyűjtemény van: „néprajzi tárgyak vannak felhalmozva”.¹⁸ Az első, még német nyelven megjelenő magyarországi néprajzi folyóiratban találjuk Wekerlénak egy másik néprajzi írását, a Fejér megyei magyar lakodalmi szokásokról.¹⁹

Richter Máttyás István (1865–?) latin-német szakos tanár egy év bajai megszakítással 1899-től 1933-ig Székesfehérváron tanított. Néprajzi érdeklődése szülőföldje, a Nyitra megyei Németpróna és környéke német (krikeháj) népszokásaira, a céhszokásokra, az iparosok hagyományaira terjedt ki. Számos közleménye az *Ethnographiában* jelent meg. 1924-ben tagja lett a Magyar Néprajzi Társaság választmányának. A székesfehérvári múzeumegyesületben és a katolikus legényegyletben rendszeresen tartott előadásokat a jeles napi népszokásokról, a céhek életéről. Néprajzi írásai jelentek meg a *Fejérmegyei Naplóban* és a *Székesfehérvári Szemlében*. Utolsó tanulmányát az egri mészáros remeklésről az *Ethnographia* 1946. évi kötetében közölték. Halálának évét nem ismerjük.²⁰

Iskolánkban tanult 1885–1893 között *Klebelsberg Kuno* gróf, később vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1925-től 1932-ig a Magyar Néprajzi Társaság védnöke. Klebelsberg miniszterként és védnökként segítette a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának megfelelő, elhelyezését, a gyűjtemény állagát súlyosan veszélyeztetett Iparcsarnokból a Könyves Kálmán körüti Széchenyi Gimnáziumba költöztetését, amely egészen 1975-ig a Néprajzi Múzeum otthonául szolgált. Klebelsberg halálakor társasági folyóiratunk, az *Ethnographia* gyászkeretben jelent meg. A Magyar Néprajzi Társaság gyászjelentésében nyilvánította: „A megboldogultban Társaságunk védnökét, a magyar néprajz ügye fennkölt lelkű pártfogóját veszítette.” Dr. gróf Klebelsberg Kuno emléktábláját 2005-ben avattuk fel a Ciszterci Szent István Gimnázium épületében.²¹

Szólnom kell néhány szót azokról a kollégákról is, akik iskolánkból indultak, s legnagyobb diák elődünk, Vörösmarty Mihály szavaival, ma is a néprajz tarlóján gyűjtenek, takarítanak a nemzetnek s tudománynak egyenlőn (*Entléksorok*). Mindenekelőtt a balatonalmádi *Gráfik*

¹⁶ *Strausz Adolf*: *Bolgár néphit 1897.*; *Scheiber Sándor*: *Strausz Adolf 1853–1944.* *Ethnographia* 1945. 84. old.; *Dűszegi Vilmos*: *Strausz Adolf.* *Magyar Néprajzi Lexikon* IV. Bp. 1981. 490.; *Balázs Dénes* (szerk.): *Strausz Adolf.* *Magyar utazók kexikona.* Bp. 1993. 350–351. old.

¹⁷ *Darmuth Árpád*: *Székesfehérvár kulturális élete a XIX. században.* *Székesfehérvári Szemle.* 1936. 1–2. 24. old.

¹⁸ *Fejérmegye.* *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen.* XIII. Bp. 1896. 566. old.

¹⁹ *Wekerle Sándor.* *Magyarische Hochzeit im Comitát Fejér.* *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* IV. 106–107. old.

²⁰ *Richter Máttyás István*: *A németprónai származású papok.* Bp. 1914. 277–281. old.; *Szemerkényi Ágnes*: *Richter M. István.* *Magyar Néprajzi Lexikon* IV. Bp. 1981. 349. old.; *Nagy Veronika*: *Richter Máttyás a székesfehérvári tűzoltók báljáról.* *Honismeret* 2000. 3. 45–48. old.

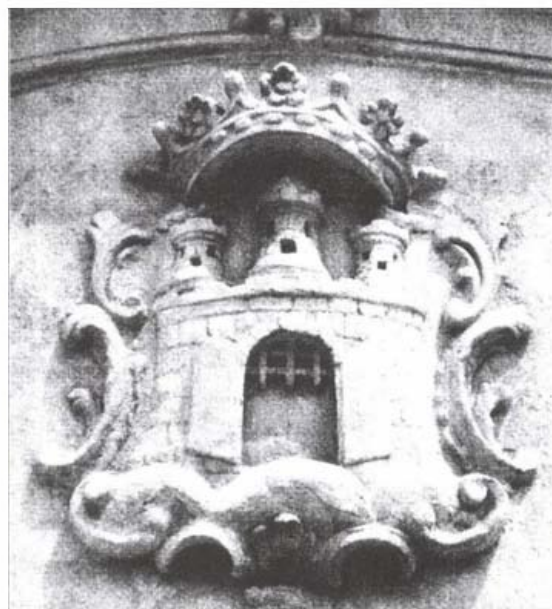
²¹ *Berta Annamária*: *Klebelsberg Kuno fiatal éve Fehérváron.* *A Ciszterci Szent István Gimnázium Évkönyve* 2000. 136. old.; *Kösa László*: *A Magyar Néprajzi Társaság százéves története.* Bp. 1989. 57., 107. old.

Imréről, akivel folyamatosan együtt dolgozunk a Magyar Néprajzi Társaságban. A nyolcvanas években az *Ethnographia* Pannonica szakosztály titkárai voltunk, később Imre főtitkár lett, jómagam az *Ethnographia* szerkesztője. Az új évezred elején az alelnöki tisztséget töltjük be. Velem együtt érettségizett 1969-ben Gelencsér József, aki ugyan jogászként dolgozik, de a néprajzban is jelentős eredményeket ért el. A Fejér megyei népszokások, a katonai hagyományok és a népi jogélet kutatója. Az 1980-as években együtt kutattunk a Káli-medencében, majd több könyvnel szerzőtársam volt.²² Gyűjtőmunkáját a Magyar Néprajzi Társaság 1985-ben Sebestyén Gyula-émlékéremmel ismerte el. *Vakler Anna* a Debreceni Tudományegyetemen végzett, népi éneket tanít Székesfehérváron. 1998-ban Pesovár Ferenc-díjjal tüntették ki. A székesfehérvári *Nagy Veronika* a Debreceni Tudományegyetemen néprajz szakos doktorandusz hallgató. Korábban a Gödöllői Városi Múzeumban dolgozott, ahol a *Népművészet a gödöllői művésztelepen* című kiállítás egyik rendezője volt. Bemutatták, hogy a gödöllői művészek milyen szerepet játszottak a magyar népművészet felfedezésében, népszerűsítésében. Richter tanár úr néprajzi munkásságáról a *Honismeret*ben megjelent írását már használhattam.

A Ciszterci Szent István Gimnázium jelenlegi tanári karából *Baboss Csabáné* végzett néprajz szakot a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Ő tanítja a mai diákoknak a néprajzi ismeretek tantárgyat.

Tudmányszakunk ősi iskolánkra vetített szemléljét abban a reményben zárom, hogy a fentiek alapján talán valamennyien hozzájárultunk iskolavárosunk, szülőföldünk szellemi földrajzának gazdagításához.

Lukács László

²² Demeter Zsófia–Gelencsér József–Lukács László: Palotavárosi emlékek. Székesfehérvár–Palotaváros története és néprajza. Székesfehérvár, 1990.; Gelencsér József–Lukács László: Szép napunk támadt. A népszokások Fejér megyében. Székesfehérvár 1991.; Gelencsér József–Kresz Mária–Lukács László: Vörösmarty-emlékek. Székesfehérvár 1995.